

יד
מהר"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
קרח
סיון ה'תשע"ו ב'שכ"ז
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

דעת הגאון הגדול רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל בעניין חשיבות מנהגי יהדות תימן
בארץ ישראל.

הערות מרן שליט"א על חלק מדבריו.

המשך בעניין מבטא הניקוד קמץ, ודחיית הראיות המובאות בספר עין יצחק כי כביכול
הקמץ דומה לפתח.

בעניין הספר שפת אמת, להרב"צ הכהן.

עניין מבטא אות גימ"ל וקו"ף.

השקפה תורנית לגבי ספרים ואישים שונים.

קושיא לגבי דברי האבן עזרא באחד ההבדלים שבין עשרת הדיברות הראשונות לבין
השניות.

מה המקור לכך שישנה מעלה שהדרשן יאמר את הקדיש לאחר הלימוד.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642

שלוחה 6

קול הלשון – 03-6171031

מספר השיעור במערכת קול הלשון – 482

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 358

השיעור מוקדש

לרפואת מרת שושנה שמעה קמר שתחי'

בת רבי דוד ז"ל, הזקוקה לרפואה שלימה בקרוב.

המקום ברוך הוא ישלח לה רפואה שלימה בתוך כל שאר חולי

עמו ישראל, ויעמידה מחליה לחיים טובים ולשלום, אכי"ר.

השיעור מוקדש לרפואת מרת שושנה שמעה קמר שתחי' בת רבי דוד ז"ל, הזקוקה לרפואה שלימה בקרוב. המקום ברוך הוא ישלח לה רפואה שלימה בתוך כל שאר חולי עמו ישראל, ויעמידה מחליה לחיים טובים ולשלום, אכ"ר.

דעת הגאון הגדול רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל בעניין חשיבות מנהגי יהדות תימן בארץ ישראל. הערות מרן שליט"א על חלק מדבריו.

נתחיל במה שסיימנו בסוף השיעור הקודם, בעניין המבטא בתפילה ובברכות ובקריאת ס"ת וכו', שישנם כאלה אשר רצו להביא ראיות, שהקמץ והפתח קרובים במבטא, והסברנו כי אין בראיותיהם ממש. בעז"ה נשלים עוד כמה דברים, בנושא הזה.

נקדים לזה מה שקיבלתי השבוע מכתב, מידידנו הרב אשר יגאלי הי"ו, אחיו של הרב שילה, המשב"ק.

הוא כתב לי כך, למו"ר עט"ר הגאון הגדול רבי יצחק רצאבי שליט"א. שלום ברכה וטובה למעכת"ר.

הנושא – התייחסות הגרב"צ אבא שאול זצ"ל למנהגי יהדות תימן.

לפני כשבועיים בנסיעה לחתונה בבית הרב יואב בן צור הי"ו, עלתה בשיחה אודות פסקי הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל בספריו 'אור לציון', בהם הוא מזכיר בכמה מקומות את הלכות ומנהגי יהדות תימן. הוא גם מחלק בין מנהגי יהדות ספרד, אשכנז, ותימן.

כת"ר ביקשני אם אוכל לציין באיזה הלכות הוא מזכיר זאת, והבטחתי למעכת"ר לבדוק ולהשיב. אני מצרף בזה העתקים מתשובותיו בחלק ב' וחלק ג' בשו"ת אור לציון.

בתפילה ובברכת הדיוט, שיזכה עוד רבות בשנים בהרבצת תורה לרבים, להמשיך להנחיל את מורשת יהדות תימן בעוז ובגאון, מתוך בריאות ואריכות ימים אכ"ר. בברכה נאמנה. אשר יגאלי, בני ברק.

בשו"ת אור לציון [ח"ב פרק ה' תשובה י"א דף מ"ז] ישנה שאלה. בן ספרד שאומר קדיש בציבור של בני אשכנז שאין נוהגים לומר בנוסח הקדיש ויצמח פורקניה ויקריב משיחיה, האם צריך לומר את הקדיש כפי הנוסח שלהם? זהו נושא אחד. והוא כותב בדף מ"ח, נקרא את המסקנא, בזמנינו בארץ ישראל שיש קהילות נפרדות לבני אשכנז ולבני ספרד ולבני תימן, כל אחד נוהג כמנהגו. וכל בני ספרד צריכים לנהוג מנהג אחד, וכן בני אשכנז ובני תימן. הוא אומר זאת, באופן כללי. כך היא שיטתו. הוא כותב לפני כן, לגבי העניין של שני בתי דינים בעיר אחת, ואיסור לא תתגודדו. הוא מביא שם, את מרן בשו"ת אבקת רוכל וכו'. לא ניכנס כעת לכל הנושא הזה, כי זהו עניין ארוך. בכל אופן, הוא אומר כי כל זה כשבאו יחידים, אבל אם באו בקהילות שלימות, ויש להם בית דין משלהם, הווי כשני בתי דינים בעיר אחת, וכל אחד נוהג כמנהגו. הספרדים נחשבים, בית דין אחד. האשכנזים, בית דין אחד. והתימנים, בית דין אחד, שלישי.

כן, אני זוכר גם בעצמי, ששמעתי זאת מפיו, כאשר הוא דרש כאן בציבור בני תורה (כינוס ארגון בב"ת), בעיר בני ברק ת"ו.

ידידי הרה"ג יעקב יוסף זצ"ל, סיפר לי בזמנו, כי ישנם כאלה הטוענים לו, מדוע הוא אינו אוהז בעניין זה כשיטת אביו? הוא ענה, מה אעשה? הוא שלח אותי ללמוד אצל הרב בן ציון, וזה מה שלמדתי ממנו. הוא לימד אותי, שהתימנים הם בית דין נפרד.

לאחר מכן, בשו"ת אור לציון [ח"ב פי"ד תשובה ל"ו, דף קל"ו] מובאת שאלה. מה מברכים על ריח ציפורן? תשובה. על ציפורן מברך בורא מיני בשמים, ומי שנהג לברך בורא עצי בשמים ימשיך במנהגו, ומנהג בני תימן לברך על הציפורן בורא עשבי בשמים. זהו דבר קצת תמוה. הוא מסביר בהערה ל"ו, כי בני תימן מברכים על הציפורן בורא עשבי בשמים,

שערי יצחק – השיעור השבועי

הקדמונים נהגו, או פסקו, לברך בורא עצי בשמים. ובזמן מהרי"ץ, הוא הכריע כי כיון שישנו ספק בכך, עדיף לברך בורא מיני בשמים, בכדי לצאת מכל חשש ברכה לבטלה.

בהמשך שו"ת אור לציון [שם פרק כ' שאלה כ"ה, דף ק"ץ] מובאת עוד שאלה. מה שנוהגים בני תימן לאכול פירות אחר הקידוש, ולאחר שעה עושים סעודה, האם נחשב הדבר כקידוש במקום סעודה? תשובה. מכיון שאוכלים את הפירות לשם המשכת תיאבון לסעודה, נחשב כקידוש במקום סעודה. ובהערה כ"ה הוא כותב, אף שאינם אוכלים מיד, ואין דעתם לאכול מיד, מ"מ כיון שאוכלים את הפירות להמשכת התיאבון, נחשבת כאכילה לצורך הסעודה, ולא הוי הפסק וכו'.

ובחלק ג' ותחילת פרק ג', דף נ"ו מובא בהערה א', את מה שכבר נתבאר באור לציון חלק ב' [פרק ה' תשובה י"א], וכפי שהבאנו לעיל, וכתוב כאן כך, בזמנינו בארץ ישראל, כל בני ספרד הם קהילה אחת, ובני אשכנז קהילה אחת, ובני תימן קהילה אחת. וכל קהילה רשאית לנהוג כמנהגה. אך בקהילה עצמה, אין לנהוג שני מנהגים.

הוא מוסיף כאן עוד נקודה, שכל התימנים צריכים ללכת לפי מנהג אחד. זהו קצת חידוש. כתבתי דבר דומה לכך, בהקדמה לספר שלחן ערוך המקוצר, הנקרא נוכח השלחן, כי התימנים היו מפורדים ומפורדים, בהרבה מקומות בארץ תימן. היו הרבה קהילות. ולפעמים, הקהילות היו מאד קטנות. והרבה פעמים, מחוסר תלמידי חכמים, אפילו שב"ה אשריהם ישראל, הם למדו תורה, אבל בנוגע לכללי ההוראה ופסקי ההלכה, בהרבה פעמים כל אחד פסק, לפי הספר שבו הוא למד. כגון, שלחן ערוך, או באר היטב, או שהגיע לידו איזה סידור, או איזה ספר אחר. או ישנם מקומות, אשר עשו כפי הלבוש, כגון מחוז בידא, הם נהיו קצת כמו אשכנזים. אמנם הלבוש, זהו ספר יפה

שסוברים שגזעו חלול, ואין גזעו חשוב גזע קשה שיברך עליו בורא עצי בשמים. אינני יודע, מהיכן הוא שמע זאת? אנחנו לא שמענו על תימנים, המברכים על ציפורן בורא עשבי בשמים. הדבר קצת פלא.

נראה שהוא אינו מכיר את ספריו של מהרי"ץ זיע"א. כמדומני, שהוא לא מזכיר את מהרי"ץ בשום מקום. האמת שבלא"ה באופן כללי לא היה דרכו לעיין בהרבה ספרים.

בכל אופן, מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק, דן בעניין זה. הובא בפסקי מהרי"ץ, הלכות ברכת הפירות סעיף י"ד. והבאתי זאת בס"ד, גם בשלחן ערוך המקוצר [סימן מ"ד סעיף ח'] בזה"ל, על מין תבלין הידוע בשם ציפורן, אצלינו התימנים, קוראים לזה בשם 'זר'. ובספרים רבים הוא נזכר בשם 'קרנפלי' בלשון ערבי. ובלשון האשכנזים, באידיש, קוראים לזה 'נגלך', דהיינו מסמר. שיש מחלוקת בברכתו, ראוי לברך בורא מיני בשמים. כך הכרעת מהרי"ץ. הוא לא מדבר, מצד המנהג. הוא לא כותב, כיצד נוהגים. כמובן, אין בכך מנהג ידוע. אלא הוא רק אומר, שישנו ספק בכך, וישנו צד לברך על כך בורא עצי בשמים.

מה שכתב הרב בן ציון, שגזעו חלול, חושבני כי במציאות הדבר אינו כן. ישנם דברים אחרים, שגזעם חלול, אבל לא הציפורן. כנראה, מישהו בלב לאותו. ומאידך, ישנו צד לברך על הציפורן, על הזר, הנותן ריח טוב בפירות, כיון שאוכלים אותם. מאחר והדבר מיועד גם לאכילה, א"כ ישנו צד שאין ברכתו בורא עצי בשמים, אלא הנותן ריח טוב בפירות. מחמת הספק, יש לברך בורא מיני בשמים, כי ברכה זו כוללת את הכל. וכבר כתבתי בהערה [עיני יצחק שם אות י"ח], דלא כמ"ש באור לציון דף קל"ו שמנהג בני תימן לברך על הציפורן 'עשבי', וזה אינו. ועיין שו"ת עולת יצחק ח"ב סימן ע"ז, אות ג', ושם ד"ה וכבר, הובא מספרי קדמונינו שברכתו עצי בשמים. דהיינו,

ונחמד, אבל הם שינו הרבה הוראות על פיו. אולם כנראה שזה היה, רק בתקופה האחרונה. וכן במחוזו שרעב, הרבה פעמים הם הוסיפו דברים כדעת הרמ"א. למשל בראש חודש, הם מברכים על ההלל. וחלק מהם, אפילו מברכים על תפילין של ראש, כדעת הרמ"א. הם חשבו, ולא דוקא הם חשבו כך, שזה שלחן ערוך עם הגהות. 'מרן בהגהה כתב כך'. א"כ אדרבה, לפעמים מרן כתב, כי כך המנהג. לפעמים הסגנון של הרמ"א, יותר משכנע, ויותר מעשי. בנוסח שרעב אומרים, 'אפציר מה קאל אל הגהה'. דהיינו, תסתכל מה אומר ההגהה. כך הסגנון שלהם. הרבה דברים, השתנו אצלם.

הערה מהקהל: הם גם מחברים את פרשיות חוקת ובלק, כפי שאנחנו נוהגים. תשובת מרן שליט"א: חלק מהם. נכון. כמדומני, חובישים. בודאי שישנם דברים, אשר נשארו להם. אבל בסך הכל, באופן כללי, הרבה דברים נשתנו אצלם.

כתבתי שם, כי מסתבר שבני המקומות הקטנים, כיון שאי אפשר שכל אחד יעשה במה לעצמו, לכן מסתבר שבני המקומות הקטנים צריכים להתחבר עם המקומות הגדולים, היכן שהיה יותר מרכז של תורה. אי אפשר לעשות כל כך הרבה מנהגים, גם זה לא יחזיק מעמד.

שם בשו"ת אור לציון [פרק ט"ו תשובה ט', דף קס"ב], הביא בהערה ט' כך, לדעת הרמב"ם [בפרק ח' מהל' חמץ ומצה ה"א], מברכים על טיבול זה, דהיינו על הטיבול הראשון בליל הסדר, על הכרפס, ברכת על נטילת ידים. והיינו לשיטתו [בפרק ו' מהל' ברכות ה"א] שכל דבר שטיבולו במשקה, חייב בנטילת ידים, ומברך על נטילת ידים וכו'. ואמנם אין מנהגינו כן, וכדעת מרן שאינו מברך על הנטילה, ואוכל פחות מכזית. ואולם יש מנהג זה אצל בני תימן (בלדי). ועל כן בני תימן הנוהגים כל השנה כדעת הרמב"ם, לברך על דברים שטיבולם במשקה, יברכו אף בליל פסח, וגם יאכלו כזית

כדעת הרמב"ם. אבל בני תימן שלא נהגו כן כל השנה, לא ינהגו כן בליל פסח. כך הוא אומר. אבל נראה, שהוא בכלל לא ראה את מהרי"ץ, אשר כבר כתב כך. אבל חושבני, כי מהרי"ץ לא יסכים לסיפא של דבריו. אם האחרים היו שואלים את מהרי"ץ, הוא היה אומר להם שהם אכן יכולים לברך, כיון שבעצם הם שינו את המנהג. אבל, מי שלא רוצה, אי אפשר לחייב אותו.

שם בפרק ט"ו שאלה כ', עמ' קע"א, ישנה שאלה. האם אפשר לאכול בליל פסח את הזרוע שבקערת הסדר. הוא כותב בהערה כ' כך, ומנהג בני תימן לאכול צלי בליל פסח, והרי הם כמקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים. אלו דברים ידועים. אבל הדבר החשוב, שהוא מכבד זאת, ומביא זאת כשיטה בהלכה, המקובלת ומאושרת ומקויימת. הוא מחשיב את מנהגי ק"ק תימן, להלכה ולמעשה גם כיום בארץ ישראל.

שם בפרק כ"ז שאלה ג', דף רמ"ב, מובאת שאלה. מאימתי נוהגים שלא לאכול בשר בימי בין המצרים, והאם גם בשר סנטטי או דגים אין לאכול בימים אלו. תשובה. מנהג בני ספרד שלא לאכול בשר, ואף בשר עוף, מראש חודש אב עד עשירי באב וכו'. ובהערה ג' הוא כותב, ואולם מנהג בני תימן לאכול בשר בימים אלו, ואינם נמנעים מאכילת בשר אלא בסעודה המפסקת, שאז אסור מדינא לאכול בשר, כמבואר בש"ע סימן תקנ"ב סעיף א'. הוא בדעה, שהדבר שריר ובריר וקיים. אשריו ואשרי חלקו.

ישנו דבר נוסף, זאת הרב אשר הי"ו לא שלח אלי, בשו"ת אור לציון ח"ב פרק מ"ה, דף רפ"ח. וז"ל, יש להיזהר בדקדוק האותיות, ובעיקר בקרית שמע, ויבדיל בין האות תי"ו לאות טי"ת, שהיא יותר חזקה. וכן יבדיל בין האות כא"ף לאות קו"ף, ובין גימ"ל דגושה לרפויה כידוע. ומן הראוי שאות צאד"י יעשנה

וְכִי יִהְיֶה בְקִרְחַת אוּ בְגִבְחַת נָגַע לְבָן אֲדָמָדִם וְגו' וויקרא י"ג, מ"ב, הם היו בטוחים, שהוא טעה בקריאת המלה 'בגבחת'. מישחו צעק לו, 'בְּקִבְכֶם', 'בְּקִבְכֶם'. הוא היה בטוח, שהוא טועה. הרי במלה הזאת, האות גימ"ל אינה סתם דגושה, אלא יש בה דגש חזק. וגם הבי"ת דגש חזק. ועוד האות חי"ת, ולא כי"ת וכו'. אז הוא חזר לו על המלה, בהדגשות יתירות, בכדי שישמע זאת בבירור, 'בְּגִבְחַת'... שידע בדיוק, איך צריך לבטא זאת.

לשעבר אמרנו עוד הרבה הוכחות לכך, כהנה וכהנה. ברוך ה', חלק מן הדברים כבר נדפסו בספר נפלאות מתורתך [פרשת קרח], הסברנו זאת שם בס"ד, ואין צורך לחזור עליהם.

לגבי עניין השרטוט, שדיברנו בשיעורים הקודמים, ברוך ה' התשובה כבר נדפסה, זאת תשובה ארוכה, מי שירצה ומי שירצה לקבל העתק ממנה, בכדי ללמוד זאת בעיון, בל"נ אוכל לתת לו העתק לאחר השיעור.

המשך בעניין מבטא הניקוד קמץ, ודחיית הראיות המובאות בספר עין יצחק כי כביכול הקמץ דומה לפתח.

הסברנו בשיעור הקודם, לגבי מבטא הקמץ, כי אין שום ראיה מדברי הירושלמי ופרק ב' הלכה ד"ג, כפי שהם הביאו, שאין כל הבדל בין קמץ לבין פתח, ממה שצריך לבטא בק"ש את המלה 'נשבע', בפסוק אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לְאַבְתֵּיכֶם לָתֵת לָהֶם וְדַבְרִים י"א, כ"א. כבר הסברנו זאת.

אותו הדבר יש לומר, לגבי מה שהם מביאים בשם הרי"ף, לגבי המלים וְחָרָה אֵף וְשֵׁם שֵׁם י"ז. כי אם זה קמץ, וזה פתח, איך אפשר להגיד וְחָרָה? אבל גם דבר זה, פשוט מאד. כי כאשר האדם קורא במהירות את המלים וְחָרָה אֵף י"ז, אפילו שזה קמץ וזה פתח, אבל ה'ר'ה

כעין אות סמ"ך, אך לא נהגו כך. מה הפירוש, 'לא נהגו'? לצערנו היום בארץ ישראל, בגלל השפה העברית של זמנינו, כבר שכחו מכך. אינני יודע, מדוע הוא כביכול נותן לכך חיזוק.

ובהערה ה' הוא כותב כך, יבטא את האות טי"ת, כמו האות טא הערבית, שהיא יותר חזקה מהאות תי"ו. ואת האות קו"ף, יבטא כמו קאף ערבית. והחילוק בין גימ"ל דגושה ורפויה, יבטא כפי מסורת בני ספרד, שמבטאים אותה כעין הרי"ש הצרפתית. ולא יבטא גימ"ל דגושה, כמסורת חלק מבני תימן, שמבטאים אותה כמו האות גים הערבית, שהרי כבר מוזכר בספר יצירה פרק ד' משנה א' ועוד, שאותיות גיכ"ק באות מן החיך, ואילו הגים מורכבת מהאותיות דל"ת וזא"ן, ששתייהן אינן מן החיך, וא"כ ודאי שאין המבטא נכון.

אם כן, לגבי עניין המבטא, הוא איננו מחזיק מכך. אבל כבר הסברנו וענינו על כך פעמים רבות, שלא ברור לספרדים, כיצד התימנים מבטאים את האות גימ"ל. הם חושבים, שהביטוי של תימנים, הוא כמו ז'ה, והאותיות דל"ת וזא"ן הן מאותיות הלשון. אבל למעשה, איננו אומרים ז'ה, כמו הצרפתים, כגון המלה ויזניץ. אלא, כמו בשפה האנגלית, ג'י. וזה כן יוצא, מהתחלת החיך מלמעלה.

סיפר לי הרה"ג איתמר כהן שליט"א דבר נחמד, על אביו הר"ר שלום אפרים כהן זצ"ל, שפעם אחת בשבת בבוקר, כאן בעירנו ב"ב ת"ו, הוא הלך לבית כנסת של אשכנזים, שם התחילו את התפילה בשעה 8 בבוקר. כנראה הוא היה אז חולה, או מאיזה אונס, הגיע לביכ"נ של אשכנזים, והנה לא היה להם מי שיקרא בספר תורה. הם הסתכלו הנה ונה, וראו שישנו מישחו תימני, אמרו, בטח הוא יודע לקרוא. שאלו אותו, אתה יכול לקרוא לנו את הפרשה? ענה להם, כן, אבל אני קורא בתימנית. אמרו לו, בסדר, תקרא בתימנית. פרשת השבוע היתה, פרשת תזריע. כאשר הוא הגיע לפסוק,

וה'א', עם הה"א שבסוף 'וחרה', זה נשמע אותו הדבר. ממילא, הכל נבלע.

דיברנו והסברנו והשבנו, על כל מה שכתוב בספר עין יצחק, לגבי הנושא הזה. וברצוני להוסיף כעת עוד נקודה, בכדי לחדד את הדברים.

חכמי תימן נע"ג, כאשר ראו את פיוטי הספרדים, הבינו שהקמץ והפתח שווים אצלם, ובכל זאת הדבר לא הפריע להם. למשל, הפיוט שאומרים באשמורות, יעירוני רעיוני, וסוד לבי ומשאלו. הגות דברי תחנוני, בזמרת אל ומהללו. ולא אתן שנת לעיני, חצות ליל בגללו. לחזות בנועם י"י, ולבקר בהיכלו. זהו שם ה', נחרז עם המלה 'רעיוני'. חרוז פנימי. כיצד זה חרוז? אלא, הדבר לא הפריע להם. והסיבה היא, אחת מן השתים. או שהם הבינו, כי המחבר היה ספרדי, ולכן הוא כתב כך. אבל חושבני, יתירה מכך. הם סברו, כי כיון שסוף סוף ישנה קירבה וישנו דמיון בין הקמץ לבין הפתח, ממילא אפשר לעשות חרוז כזה.

הדבר כפי שחכמי תימן עצמם, אפילו אלו שלא ביטאו את החולם כמו הצירי, בכל זאת הם עשו מזה חרוז, החשיבו אותם כחרוז וכמו שכתבתי בס"ד בנספחות לספר נפש כל חי הלכות אבילות דף קמ"ז ד"ה תוכן, והדבר לא הפריע להם.

למהרי"ץ זיע"א ישנה קינה, לסדר תשעה באב, והוא בעצמו עשה פתח יחד עם קמץ. יותר מכך, הוא עשה סגול ביחד עם קמץ.

הקינה הזאת, מובאת בשחרית לתשעה באב ותכלאל עץ חיים דף י"ט, ופותחת במלים, שאו קינה בקול מרה. תראו מה מהרי"ץ כותב, צפון לבי במר עונה, וחטא גרם לעיר חנה, ואולתו אשר טמנה, ואין מקשיב ואין עונה. כיצד זה חרוז? ניקח למשל בית אחר, אהה אין שב אלי לבו, להתפלל אלי ריבו, יקרר את חמת לבו,

להשיב בן לתוך במסיבו. כאן זה בסדר. הכל בחולם. אבל לעיל, הוא חורז את המלה 'עונה', עם המלה 'חנה', ועם המלה 'טמנה', ועם 'ואין עונה'. הוא עשה חרוז, סגול עם קמץ. כיון שאת הסגול, הוא קורא כמו פתח, כמנהגינו. ופתח וקמץ, נחשבים אותו הדבר.

אם כן, הדבר עד כדי כך, שאפילו כאשר הם בעצמם חיברו פיוטים, זה לא הפריע להם, כיון שהמבטא דומה. ותכף נראה, כי הדבר כך, גם אצל הקדמונים. למשל, רבי אליעזר הקליר. אם הם רוצים לומר, כי ר"א הקליר השווה בין הקמץ לבין הפתח, הרי שהוא גם השווה בין האות בי"ת רפויה לבין האות וא"ו. כגון, המלה 'לוי', והמלה 'נביא'. ועיי' שפת אמת לרבי'צ הכהן דף ס"ה אות י"ט. איך זה חרוז? אלא, כיון שהדבר דומה. ממילא, אפשר לחרוז את המלה 'עקרב', עם המלה 'עכשיו', כיון שזה דומה. כי עניין החרוז הוא, יופי המליצה. לכן, גם אם זה לא בדיוק אותו הדבר, סוף סוף כיון שזה קצת דומה, זה כבר נחמד, ומייפה את המלים, ומעורר ומרגש את המתפלל.

ישנם דברים, אשר יכלו לתקנם, ואכן שינו אותם. למשל, כפי שהבאנו בשיעור הקודם לגבי האזהרות, אנכי אדני, קראתיך בסיני, ולא יהיה לך על פני וכו'. למרות שבעצם, לפי המבטא הספרדי, זה היה צ"ל 'פני', שכפי שכתוב בפסוק ובטעם עליון, שהוא העיקר, ובפרט לדידן. אבל ישנם דברים, שאבותינו לא שינו. למשל, במרנות שבאשמורות כתוב כך, אליך אדני, נשאתי עיני. שמע קול תחנוני, כגודל חסדך. הרי הכל, נכתב בחרוזים. כגון בהמשך, בשמך בטחתי, וכפי שיטחתי, דברים לקחתי וכו'. בכל זאת, הם לא תיקנו זאת, אלא השאירו כך, כי הדבר לא הפריע להם. הם יכלו לעשות, 'נשאתי עיני' בקמץ, וכן 'תחנוני', ואז יהיה ממש חרוז. אלא מאי, בסדר, שישאר כך. כאן, הם השאירו זאת.

הלכה ו' כתב, שאין לשנות ממסורת ההברה בתפלה והברכות.

בדרך כלל, הגדולים האשכנזים סברו, שהספרדים צריכים לשנות את מבטאם, בעניין הקמץ. דהיינו, שמבטא הקמץ של ספרדים הוא טעות, ואמרו לספרדים שהם צריכים לשנות זאת. לכן הוא מביא, שהגרשז"א לא אחז כך. היתה לו דעה אחרת, בנושא הזה. וזה נכון.

למשל, כאשר הוא היה מסדר קידושין אצל הספרדים, הוא היה אומר זאת במבטא ספרדי. וכן בברית מילה, הוא היה מברך במבטא ספרדי.

כאשר הוא היה בסידור קידושין של ידידנו הרה"ג נתנאל אלשיך שליט"א, שלמד אתנו בישיבת קול תורה, הוא אמר, תביאו לי את הסידור שלכם, כי הוא רצה לומר את הברכה כפי הנוסח שבסידור. כיון שזאת ברכה של חתן, הוא יאמר את הברכה כפי הנוסח של חתן. לא רק לגבי המבטא, אלא גם את הנוסח, הוא רצה לומר כמו התימנים. [מבטא תימני מסתמא הוא לא היה יכול לומר, זה מסובך ומורכב מאד, רק ספרדי. אז לכלהפחות את המלים, את הנוסח]. אבל, לא היה שם סידור. לא מצאו סידור. אז הוא ביקש, שיכתבו לו את הנוסח, והוא קרא זאת מתוך הכתב. זהו שילוב של מדות. הלכות והליכות.

בכל אופן, בעל עין יצחק מביא, כי הגרשז"א סובר, שהספרדים אינם צריכים לשנות את מבטאם. והוא מוסיף, ובמקורות שם כתוב, שיש שרצו לומר, דכיום שלהברת הספרדים קמ"ץ משתמע כעין פת"ת, וגם לדידהו צריכים לומר קמ"ץ כהאשכנזים, אי אפשר כלל לומר כן, שהרי מסורתם קבועה מדורי דורות על פי גדולי וגאוני עולם, וח"ו לומר שעליהם לשנות ממסורת אבותיהם, אלא על כל עדה להחזיק במסורת שלה בשלימות ע"כ.

האמת היא, כי ראיתי לכלהפחות תכלאל אחד [כת"י זקני מהריק"א], שעשה זאת בקמץ. גם אני חושב, כי עדיף לומר זאת בקמץ, לדידן. כי ע"י כך, הדבר יהיה יותר חרוז. אבל לרובם, לא היה איכפת.

רבינו שלום שבזי ז"ל, היה ממחזי שרעב, שם היו מבטאים את החולם כמו צירי. אמנם הוא בעצמו כותב בספרו חמדת ימים [בפרשת מקץ], כי זאת טעות, ושזה חירוף וגידוף. [ע"י נפלאות מתורתך פרשת קרח דף שמ"ז ד"ה ובהדיא]. אבל החרוזים שלו, הם כך. למשל, בשיר המתחיל במלים, אָבִי יְהוּדָה, יְעוֹרֵר צִיר תְּעוּדָה, פְּלִי חֲמֻדָה, אֲשֶׁר נִבְחַר בְּדוֹרוֹ. הוא כותב בהמשך כך, בְּחַן הַסֹּד, פְּלִי חֲלוּף וְהַפְסֵד, וְדַע הַיְסוּד, דְּבַר רְשָׁפִי בְּסִפְרוֹ. הוא עשה זאת כך. אמנם, זה לא ממש חרוז, אבל במבטא שרעבי, זהו חרוז טוב מאד. כי הם אומרים, 'בחן הסד, בלי חילוף והפסד, ודע היסד'. א"כ, זהו חרוז. אבל גם אצלנו, שרו את השיר הזה, ואפילו לא הרגישו שישנה כאן איזו בעייה. הם אמרו, בסדר, זה דומה.

הראיה, כשאמרתי זאת לאבא מארי זצ"ל, שהיה רגיל גם בשיר הזה כולו בעל-פה, מתחילתו ועד סופו, בתחילה הוא התפלא. הוא לא שם לב לכך, עד עכשיו. אמרתי לו, שזה לפי מבטא שרעבי, 'הסד' – 'הפסד'. ואז עלתה בתשחוק על פניו. אבל, הם לא התייחסו לכך. לא ראו בכך, פגם בחרוז. והדברים ארוכים.

אפשר לראות זאת, על ימין ועל שמאל. כל הפייטנים הספרדים, כך הוא המבטא שלהם. וכבר אמרנו, שכבר בדורות הראשונים ערערו על כך, ואמרו שזאת טעות. אבל כיון שהדבר היה כבר מקובל, במשך מאות שנים, לכן הם עשו כך.

בספר עין יצחק [דף ש"מ] כתב כך, והגרשז"א אויערבאך זצ"ל בספר הליכות שלמה פרק א'

בעניין הספר שפת אמת, להרב"צ הכהן.

ישנו ספר המיוחד לעניינים הללו, הנקרא בשם 'שפת אמת', חיברו הרב בן ציון הכהן. נדפס בשנת ה'תשמ"ז. האמת היא, כי זהו ספר מיוחד, לגבי כל נושאי המבטא. הוא למד טוב את כל העניינים הללו, והוא היה אדם מאד אמיתי. רואים זאת, לאורך כל הספר, שהוא מחפש את האמת, בלי 'נגיעות'. מנסה לבדוק כל צד וכל אפשרות. מה שאמת ונכון, הוא אומר. בזה התימנים צודקים, ובזה האשכנזים צודקים, ובזה הספרדים צודקים. כפי ההבנה שלו. אין כאן המקום להאריך על כך. בזמנו עברתי על כל הספר, ורשמתי בגליונות הערות על הדברים שכתב. ישנם הרבה דברים טובים בספר. הוא אכן הבין, קלע בכמה דברים, לאמיתה של התורה. אבל ישנם כמה דברים, שהם משונים.

בזמנו, דיברתי עם המחבר דרך הטלפון, ואמרתי לו שנשב פנים אל פנים, ואסביר לו. אבל לצערי, הוא לא בא, ולאחר זמן קצר, יחיים לכל ישראל שבק, תנצב"ה. הדבר נשאר באויר. תלוי ועומד.

שם בדף קס"א, הוא כותב על קריאת הקמץ. הוא מביא את האבן עזרא, כבר דיברנו עליו בשיעור הקודם, שהוא אומר כי הפה נקמץ בקריאתו ואינו פתוח כפתח גדול כאשר אנחנו קוראים אותו במקומות האלה. האבן עזרא מודה, כי מה שאצלם בספרד קוראים את הקמץ כמו פתח, זה לא נכון. רק אנשי טבריה גם חכמי מצרים ואפריקה יודעים לקרא הקמץ הגדול. בעל שפת אמת שם מאריך על כך, אינני יכול להיכנס כעת לכל הפרטים. הוא אומר כך, מֵאֲמָרוֹ שֶהקמץ מורכב מחולם ומפתח, משמע שקריאתו ממוצעת בין חולם לפתח, ומכאן נבין שלא צודקים הספרדים שקוראים אותו כמו פתח גמור, שהרי מפורש שצריך שיהיה נוטה מעט לחולם. ומאידך ממה שכתב ז'אינו פתוח כפתח הגדול, משמע שפתוח מעט, אך לא כמו הפתח ממש. כי אילו

ישנם אשכנזים, אשר שינו מקרוב את מבטאם, לפי המבטא הספרדי. מלפני כמאה שנה. חוגים שהם לא חרדים, שהם מתפללים בעברית. הדבר התחיל אצלם, כבר בחוץ לארץ. אבל צריכים לדעת, כי אצלם זה היה קלוקל. זהו חלק מן המרידה, במסורת שלהם. ללכת נגד הנהגת גדולי הדור, ונגד המקובל. לכן הם החליטו, בין היתר, שצריך מבטא ספרדי. זהו אחד מן הדברים. לכן, לגבי עניין זה, בודאי שזה לא כך. אשכנזי אשר שינה את מבטאו, למבטא הספרדי, זהו דבר לא טוב. וגם הגרשז"א דעתו כך. אבל לגבי ספרדי, שישנה את מבטאו למבטא האשכנזים, סובר הגרשז"א, שגם זה לא טוב.

אבל, פתחתי את הספר הליכות שלמה, ואני קצת מתפלא, שבעל עין יצחק השמיט את המשך דבריו שם. הגרשז"א כותב בהמשך [תפילה, דף ו' כך, מכל מקום בדיעבד אין זה מעכב, דגם זה הוי בכלל שיבוש, שכתב הר"ן ריש נדרים דהוי נמי לשון, ויוצאים בו ידי חובה. דהיינו, אכן הגרשז"א אומר שהספרדים ימשיכו במבטאם, אבל הוא ממשיך ואומר, שזהו שיבוש. הוא אוהו, שלהגיד קמץ כמו פתח, זהו שיבוש. אבל גם אצל האשכנזים, ישנם שיבושים. למשל, הם עושים את התי"ו הרפויה, כמו סמ"ך. ואצל החסידים וההונגרים, השורק והחירק שווים. הוא, היא. צור, ציר. וכן הלאה. א"כ, מה לעשות? אלו שיבושים, ואלו שיבושים. לכן, אל תשנה, אם כך המסורת שלכם מדורי דורות.

את זאת השמיט משוסדמה, בעל עין יצחק. לכל הפחות הוא היה כותב וכו' – וְכִלְיָהּ, בכדי שנדע שיש שם המשך לדברי הגרשז"א. הוא לא כתב זאת, אבל הדבר ברור. הגרשז"א רוצה לומר, כי בכל מקרה, הדבר אינו לעיכובא. אולי ישנה כאן שאלה, לדון על לכתחילה. אבל, ישנה מסורת. ברם עכ"פ הוא לא חיפה על האמת, שהדבר הוי בכלל שיבוש.

שערי יצחק – השיעור השבועי

הבעיני היא, שהמחבר הזה שהוא תוניסאי, והוא לא ידע כיצד אנחנו קוראים את לשון רס"ג. הוא קרא, אשהור, יכון, מחפוצ'ה וכו'. אבל אנחנו קוראים, 'אשהור', בשורק באות וא"ו. כלומר, כיון שהוא קרא את השפה הערבית, כפי המבטא שלו, הוא מביא מכך ראייה. וזה אינו.

יתירה מכך, הוא גם מביא ראייה, מספרי חכמי תימן. יש לו כאן המצאה. הוא אומר, שחכמי תימן בעבר היו קוראים כך, ורק בדורות האחרונים הדבר השתנה. הוא מביא ראייה מספרי חכמי תימן, אבל הוא לא ידע כיצד אנחנו קוראים. זה ממש מצחיק. הוא קורא את הדברים במבטא שלו, ומביא מכך ראיות, שכביכול הדבר ברור. הוא כותב כי זאת 'ראיה עצומה שאין עליה תשובה'.

הוא כותב כך, ושמה תאמר, שאין ללמוד מהקדמונים והגאונים שכתבו עברית, כי הם כולם קראו הקמץ כמו פתח, אבל התימנים שקראו הקמץ כמו חולם ספרדי O, הם כותבים אל"ף במקום חולם. לכן הנני להביא מכתבי התימנים ומספריהם, שגם הם כתבו בערבי אל"ף במקום קמץ, ווא"ו במקום חולם, ובפתח לא שמים אל"ף כלל, כמו כל הראשונים והאחרונים בכל הדורות. והנה הדוגמאות (בהשמטת מלים מסוימות), מכתב יד מדרש שיר השירים, לרבי זכריה הרופא, יחיא בן סלימאן אלטביב, מלפני 550 שנה וכו'. כעת תשמעו, כיצד הוא מביא זאת, איך הוא מנקד את המלים. אקרא זאת כפי שהוא קורא, ואח"כ אקרא כפי שאנחנו קוראים, ותראו שהוא פשוט טעה. לצערינו, הם בלבלו את כל התפיסה.

הוא מביא בדף קפ"ב כך, זה לשונו, אַעְלַם אֵן קַצְד... שוֹק אֶלְנַפֶּס אֶלְנַאטְקָה, אֶלְרוּחָאנִי, חַמְאָמָה, אֶפְצַל, כִּלְהָא אֶלְאֶנְסַאנִייה אֶלְסַמְאִי אֶלְאֶנְסַאן, פַּצְאָרַת, תְּאָרְהָ, עֶאֱלַם, טַבִּיעָה, מָא צֶאֱר לְצֶלְאֶח אֶלְחִיָּאן, אֶלְנַבְאָת, אֶלְשַׁמֶּס,

לא היה פתוח כלל, מה זה שאומר זאינו פתוח כפתח הגדול, יאמר זאינו פתוח כלל. אלא ודאי, כיון שהקמץ מורכב מן הפתח והחולם, גם קריעתו באמצע בין שניהם וכו'.

הוא גם מביא, את פיוטי ר"א הקליר. אבל כפי שאמרנו, אין ראייה מר"א הקליר. ראשית, כי היכן שלכאורה הוא עשה פתח, אפשר לעשות קמץ, כפי שעושים באתנחא ובסוף פסוק, וממילא הדבר כן מתחרז. דבר שני, ר"א הקליר עשה חרוזים, של האות וא"ו עם האות ביי"ת. הדבר מוזכר שם לעיל מיניה בדף ס"ה [כמו שהבאנו למעלה, בד"ה אם כן].

הם גם מביאים ראייה מתרגום השבעים, לפי איך שזה מתורגם לשפה הלטינית. צריכים לדעת, כי גם שם ישנה בעיני. למשל, לגבי המלה אברהם, הם כותבים שם 'אַבְרָהָם'. וכי זה נכון? אינני יודע, כיצד השתבשו הגויים האלה, בכל הדברים הללו. אבל כפי שאמרתי לכם, לא אאריך כעת על כל פרט ופרט. אעמוד רק על דבר אחד, שהוא משונה.

הוא כותב [בדף קפ"א אות מ"ט] כך, ועוד אני אומר, שאילו היה הקמץ כמו חולם, דהיינו כמו האות O באנגלית, למה כל הראשונים שמו וא"ו אחרי מלה שקריאתה O בערבית, הלא צריכים לשים אל"ף, שהיא באה במקום הקמץ. והוא מביא מלים בשפה הערבית, מתפסיר רבי סעדיא גאון. כגון, אלשהור, יכון, מחפוצ'ה, ויאכדו, ויאכלון, לא תאכלו, ולא תבקו, אליוס. כל הואוין הנ"ל, רבים כמותם קריאתם בחולם ספרדי, היינו O לטינית. ואילו היה הקמץ, קריאתו כמו O לטינית, למה שמו וא"ו בתיבות הנ"ל ודומיהם? היו צריכים צריכים לשים אל"ף, שקריאתה כמו חולם? הוא טוען, מדוע רבי סעדיא גאון, כותב בשפה הערבית כך, 'אלשהור', וא"ו עם חולם? א"כ ישנה ראייה מכאן, שהוא קרא את הקמץ כמו חולם.

אֶלְנֶפֶס, קֹאֵל מָא יַעֲרַף צָאֲדֵק אֲנֹאֲר. הוא לא יודע, שאנחנו קוראים את כל זאת בפתח. 'נאטקה'. וכן 'אלרוחאני', 'חמאמה'. דהיינו, הם עשו אל"ף, כפי המבטא שלהם. אבל הוא קורא את הספרים שלנו, במבטא שלו, ומכך הוא מביא ראיות. אתמהא.

לאחר מכן הוא מביא דבר נוסף. כפי שאמרתי לכם, אני מתפעל מבקשת האמת שלו. כמה שהוא השתדל למצוא. אבל אמרתי לו, תבוא ותשב פנים אל פנים, ואסביר לך כי מה שאתה חושב, זה אינו נכון. כי הוא חיפש את האמת. אבל לצערינו, לא זכינו.

כך הוא כותב, ושמה תאמר, שר' זכריה הרופא היה יחידי בשיטת הכתיבה, שלמד בן מהספרדים, אין הדבר כן, כי כל התימנים כותבים כן. ואזכיר כמה דוגמאות, מצילום כתב יד של הרב חטר בירב שלמה, שנקרא סראג אלעקול, משנת הקפ"ג. ומעלום אן, לא, כמאל, אלאולאד אלא ואלדיהם כמא קאל אלחכים, וקאלו ועוד. הוא קורא זאת, כביכול זה בקמץ. זה לא נכון. הוא קורא, כפי המבטא שלו. אבל אצלינו, קוראים זאת בפתח. ממילא, כל הראיות אינן מתחילות.

לגבי מה ששאלו בסוף השיעור הקודם, מהיכן ההוכחה שמבטא הקמץ הוא כמו בעברית 'או' ממש? לא ממוצע, אלא גבוה?

ישנה ראייה לכך, ממחברת התיגאן ודף נ"ו. אקרא לכם את לשונו, ולאחר מכן נסביר קצת את דבריו, ובזה אני רוצה לסיים את הנושא, בעזה"ת. כי יכלה הזמן, והמה לא יכלו.

כתוב שם כך, אלה מחלקות מוצאתם, הראשון הוא חולם, עיקרו עיקר הלשון ובית הבליעה, והוא מהלך על הפה כולו, ולכך נקרא מלוא – פום. השני הוא הקמץ, בשליש העליון, ותנופתו למעלה לחניכים, ולכך נקרא קמץ. כך מסביר לנו כאן, בעל מחברת התיגאן.

גם אם איננו יודעים מי חיבר את מחברת התיגאן, ומסתבר שהוא היה מחכמי תימן, מלפני שש מאות שנה, ישנם כאלה האומרים כי אולי זה מה"ר בניה, לא יודעים בדיוק מי המחבר, יהיה מי שיהיה, גם אם הוא תימני, אבל המקורות שלו הם מהקדמונים, כגון מ'בן אשר', וכדומה. זה לא שהוא כותב דברים, לפי מה שהוא ידע, אלא לפי מסורת הראשונים. והוא כותב כאן במפורש, שתנועת הקמץ היא 'בשליש הלשון, ותנופתו למעלה'.

הכוונה היא, כפי שהתבוננתי בכך, שהמדובר על שלישי הלשון האחורי, דהיינו הפנימי. מי שרוצה להבין זאת היטב, צריך להכניס את האצבע לפה, ולהניחה על הלשון, ואז לנסות לבטא את הפתח ואת הקמץ, ויבין את ההבדל. כי בהמשך הוא כותב, לגבי הפתח, שזה פותח את הפה ומניף את הלשון למטה. והסגול יוצא בצידו הפה, ומניף צד הלשון וקצתה למטה. הוא מסביר, מה ההבדל בין סגול לבין פתח.

הסברתי בס"ד בסוף השיעור הקודם, כי הגם שאנחנו מבטאים את הסגול ואת הפתח אותו הדבר, כפי הניקוד הבבלי, אבל יותר מסתבר כפי הניקוד הטברייני, שהוא יותר מדויק, כיון שחכמי ארץ ישראל יותר דייקו, ולא מסתבר שהניקוד הטברייני המציא תנועה חדשה, סגול. יותר מסתבר, שהניקוד הבבלי שכח משהו. כי הוא עשה את הפתח ואת הסגול, ממש אותו הדבר. אבל הטברייני, שמר יותר נכון. בסך הכל, זה דומה. א"כ לא פלא, שהבבלי השווה זאת, ועשה אותם ממש אותו הדבר.

בכל אופן, אם רוצים להבין את הדבר, צריך להניח אצבע בפה, ולבטא את התנועה פתח. כגון, אם רוצים לומר את המלה 'פֶּסַח', אתה רואה, מרגיש, כי הלשון יורדת למטה. אחר כך, אם רוצים לומר את המלה 'אָשֶׁם' בקמץ, כאשר מכניסים את האצבע לתוך הפה, רואים שהחלק הפנימי – שלישי הלשון הפנימי – מתרומם למעלה. מרגישים שזה עולה כלפי

הברתם ולשונם, כי נתערבו בגוים רבים וילמדו מהברתם ולשונם, וישתמשו גם בלשון הקודש כדרך הברת לשון העמים.

טוב, הוא היה לפני מאה שנה, אולי יותר, ועדיין לא הכירו אז את התימנים. לכן בעצם, אם הוא היה יודע על התימנים, הוא לא היה כותב את כל מה שכתב. כי כל מה שכתב על הספרדים, הוא היה בעצם יכול לכתוב על התימנים, אשר לא גלו מארץ לארץ, ובודאי שלשונם שמור יותר.

אבל בעל דברי יוסף, מביא ראיה נוספת. תשמעו איזה דברים בטלים. הביאו כל מיני ראיות, מתוך חוסר ידיעה, ומתוך שלא הכירו את הנושא בשלימות, וכביכול ע"י הראיות הללו קבעו בכך מסמרות. הוא רוצה להביא ראיה, כי תי"ו רפויה, צריכה להיות כמו תי"ו דגושה. במלים אחרות, כמו רוב הספרדים, אשר אינם מבדילים ביניהם. אבל לכאורה, הרי יש בג"ד כפ"ת, ישנו דגש ורפה? למה אתה אומר שאין הבדל?

הוא כותב כך, מצאתי ראיה ברורה, שבזמן התנאים רבי מאיר וחבריו, היו קוראין תי"ו רפויה, כמו תי"ו דגושה, דהיינו TH. שניהם דומה להברת טי"ת. לא כדרך האשכנזים, לקרוא כמו סמ"ך, או זא"ן.

וזה לשון בראשית רבה [פרשה ט' לסדר בראשית], בתורתו של רבי מאיר מצאנו כתוב, 'הנה טוב מאד', 'הנה טוב מות'. ארשב"ל, רוכב הייתי על כתיפו של זקיננו, ועולה מעירו לכפר חנן דרך בית שאן, ושמעתי את רבי שבעון בן אלעזר יושב ודורש בשם רבי מאיר, 'הנה טוב', הנה טוב מות עכ"ל. לא שהכוונה שדורש להם בשם רבי מאיר כוונת המקרא 'טוב מות', שמרמוזו וכוונתו על המות. שהיה ראוי לומר, יושב ודורש בשם ר"מ, הנה טוב מאד, זה מות. כמו שמצינו שנזכר כן לקמן בכל הדרשות שדרשו בתיבה זאת, 'טוב מאד' זה

החניכיים. וזה מתאים לפי המבטא שלנו, וכן האשכנזים. כי זה ממש עולה עד הסוף. [רשמתי לעצמי כאן כי לעת הפנאי צל"ע מה שבמחברת הערבי כתוב, שלישי הלשון "הראשון].

מצאתי בס"ד ראיה בספר תיקוני הזוהר הקדוש [ומובא בספר הפרדס להרמ"ק, שער י"ט פרק ד'] בזה"ל, קמץ אתקריאת בנקודה דא מסטרא דכתר עלאה, דאיהו סתים כקמץ, דאיהו סתים במחשבה, דלא ידע בר נש מה דאית בגויה, ומאן דאיהו לגו סתים במחשבה, עלת העלות קרינן ליה. אפשר לומר, כי בביטוי אינו ניכר בחוץ הרמת הלשון, כי זה רק בפנים. זה מה שהוא מתכווין, 'לא ידע בר נש מה דאית בגויה'. מרגישים זאת, רק בפנימיות, כיון שזה משהו פנימי. בזה רומזים את הקמץ, ע"ד הסוד, שזה דומה לכת"ר העליון, כי הוא סתים במחשבה. גם לגבי זה, הוא לא ניכר בחוץ, אלא בפנים. א"כ בעצם הדבר הולך בד בבד, וזה מתאים בדיוק עם ההסבר של בעל המחברת, לצורת ביטוי הקמץ.

ישנו דבר נוסף, אשר נזכרתי עכשיו כי בדעתי היה לדבר גם עליו, ובכך בעז"ה אסיים את הנושא, ואומר את מה שנראה לי למסקנא.

הם מביאים את הספר דברי יוסף, לר' יוסף שוורץ, הוא היה אשכנזי, והוא אמר [דף קס"ו] ההיפך, דהיינו שמבטא הספרדים הוא הצודק, כיון שהם לא הלכו כל כך בגולה מדחי אל דחי, כי אם בחרבן בית שני באו משם לספרד עד גלות הארץ במשך יותר מאלף ושלוש מאות שנה, ולא שינו הברתם אשר הביאו עמם, ואשר השתמשו בה אבותינו בירושלם ובבית המקדש ובכל ארץ ישראל. וביותר, הברת אנשי עדות המזרח, בבל וסוריה ומצרים, אשר לא נפסק הישוב מהם בכל הדורות. מה שאין כן האשכנזים, שהלכו בגולה מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר, גולה אחר גולה בארצות פזוריהם, ולכן היתה סיבה שנשתבשה

יצר טוב, או יצר הרע. זו גן עדן וכו'. אלא הכוונה, שהיה יושב לדרוש להם בעת הדרשה, וקורא בשם ר"מ הקרא 'טוב מות'. דהיינו, זה לא שהוא הסביר כך בתורת דרשה, אלא שכך הוא קרא את הפסוק, את המלים. ועל פי הקריאה הזאת, היה דורש להם ר"ל, שכוונת המקרא שהמות הוא טוב בכמה בחינות. כלומר, שבמנות ישנם הרבה דברים טובים. ישנו רמז בפסוק, לרעיון הזה.

והנה אין ספק, שסיבת הקריאה הזאת, שגגת השמיעה היתה. ששמע בילדותו מרבו, שקורא 'טוב מאד', והוא הבין שקרא 'טוב מות'. בודאי שהרב אמר, 'והנה טוב מאד', אבל הוא הבין, שהרב קרא 'והנה טוב מות'. לפי ש'מאוד' ('מוד', בקל מובן כאילו קורא 'מוד' במקום 'מאוד'. כמו הראובני שנקרא הרובני), דומה בקריאה כאילו אמר 'מות'. וזה פשוט. הרי את המלה 'מאד', כותבים עם אותיות מ"ם אל"ף ודל"ת. ואת המלה 'מות', כותבים עם אותיות מ"ם וא"ו תי"ו. א"כ, אם זה כמבטא הספרדים, הרי שהדבר דומה. אבל אם זה כמבטא האשכנזים, זה בכלל לא דומה, כי זה 'מאד' וזה 'מוס'. א"כ, כיצד הוא התבלבל?

והרי הוא ראייה ברורה, שהברתם היתה תי"ו רפויה כמו דל"ת, כדרך הספרדים. מה שאין כן בהברת האשכנזים, שתי"ו רפויה כמו זא"ן או סמ"ך, לא יש מקום לטעות זה, להבין 'מות' במקום 'מאוד'. מוד. כן נראה לי ברור.

ואנחנו אומרים, כי ברור שהדבר אינו נכון. אלא הדבר פשוט מאד, זה 'מאד', וזה 'מות', בתי"ו רפויה. אם הוא היה יודע, כיצד קוראים את התי"ו הרפויה. האשכנזים קצת התבלבלו. במקום לומר את התי"ו הרפויה, הם אומרים כמו סמ"ך, כי זה מאד קרוב. גם חלק מן הילדים אצלינו, אשר עדיין אינם יודעים לקרוא, מתבלבלים לפעמים בכך, הם אומרים את התי"ו הרפויה כמו סמ"ך, ודל"ת רפויה כמו זא"ן, כיון שזה קרוב. האשכנזים התבלבלו

קצת, במקום לומר 'מות' בתי"ו רפויה, הם אומרים 'מוס'. במקום לומר 'פתיל', הם אומרים 'פסיל', כיון שזה קרוב. כאשר אומרים 'פתיל', בדגש באות תי"ו, זה בודאי לא יכול להיות, אבל הם עשו זאת רפוי, וממילא זה מתקרב האחד אל השני. זהו הבלבול, ואת זאת הוא לא ידע. אם כן, אלו דברים בטלים, לא שרירין ולא קיימין.

הערה מהקהל: גם את הדל"ת הרפויה, הוא לא ידע.

תשובת מרן שליט"א: נכון, גם זאת הוא לא ידע.

הערה מהקהל: מי אמר שההנחת יסוד שלו היא נכונה, שכך הוא שמע מרבו?

תשובת מרן שליט"א: בסדר, גם על זה כנראה יש לתמוה. לא נכנסתי לזה.

בכל אופן למסקנא, הרבה כבר הגיעו למסקנא הזאת, שהמבטא התימני הוא הנכון ביותר. ומי משאר עדות שרוצה לתקן זאת, אין כאן בעיני של 'אל תטוש תורת אמך', כיון שזה לא עניין של איסור והיתר. כמו עניין נוסח התפילות, שאינו עניין של אסור ומותר, אלא איך להגיד. בפרט לגבי הדברים, אשר בטוח שהם נכונים, הוא יכול לשנות אותם.

אבל ישנם דברים, אשר אי אפשר לבררם היטב ובהחלט בצורה הנכונה. למשל, השרעבים מבטאים את החולם כמו צירי. אין ספק בכך, שזאת טעות אשר צריך לתקנה.

עניין מבטא אות גימ"ל וקו"ף.

אבל השרעבים, איך שהם מבטאים את האות גימ"ל, ואת האות קו"ף, יישארו במבטא שלהם, כיון שעל כך אין ראייה והוכחה, לא לכאן ולא לכאן. אבל דברים שבטוח שזאת טעות, אפשר לשנות, ואולי אפילו מצוה לשנות.

שאלה מהקהל: גם לגבי האות גימ"ל? כמדומני שהרב אמר זאת בעבר, רק לגבי האות קו"ף?

תשובת מרן שליט"א: לא אמרתי שזאת טעות. כאשר דנו והביאו ראיות לכאן ולכאן, אמרתי שאפשר ליישב את כל הצדדים, ולכן כל אחד יכול להישאר במבטא שלו. את מבטא החולם, הם צריכים לתקן, כי זה שיבוש גדול. לעשות את החולם כמו צירי, זהו שינוי משמעותי חמור בהרבה מאד דברים. אבל לגבי האות קו"ף, והאות גימ"ל הדגושה, שימשיכו במנהגם, עד יבוא מורה צדק.

שאלה מהקהל: מביאים ראיה מן הפסוק, וְכָל הָעַם רֵאִים אֶת הַקּוֹלֶת [שמות כ', י"ד].

תשובת מרן שליט"א: אתה מתכווין למה שהתגלה מקרוב על פי מחשב (מובא בסוף ספר אור ההלכה לידידנו הרב מל"ל נר"ו, חלק או"ח דף 120. צילום ממנו בסוף חוברת זו, בדף 22). נכון, זה נראה נפלא, אבל זאת הוכחה 'מדעית'. לא הלכנו לבדוק אותה. לא היה לי זמן לבדוק את הנושא הזה. בעל הדבר, צרפתי, הוא גר בעיר רחובות, ולא הזדמן לי. ואחרי ככלות הכל, קשה להוכיח זאת משם. מסתמא, יהיה לזה פירכא. מסתברא כי יש מכך סייעתא, אבל אינני חושב, שאפשר לבוא ולהכריח מישהו, שישנה את מבטאו בגלל דבר כזה.

השקפה תורנית לגבי ספרים ואישים שונים.

ברצוני לדבר בעזהי"ת על נקודה נוספת, לגבי מה שדיברנו בשיעור הקודם, וזהו עניין השקפתי אשר חשוב לדעת אותו, בנוגע לתלמוד בבלי של שטיינזליץ. מדרש הגדול שלנו, מרבי דוד עדני, מחכמי תימן הקדמונים. הבאנו את דברי הגרא"מ שך זצ"ל ראש ישיבת פונוביז', אשר הציל את הדור, ועמד על המשמר. הוא התריע על הרבה דברים, ודבר זה היה אחד מהם, להוציא את הספר הזה מחוץ למחנה.

שאלה מהקהל: גם לגבי האות גימ"ל? כמדומני שהרב אמר זאת בעבר, רק לגבי האות קו"ף?

תשובת מרן שליט"א: לא. אמרנו בעבר ועיין שיעור מוצש"ק בשלח ה'תשע"א, ומוצש"ק קרח ה'תשע"ב, כי ה"ה לגבי האות גימ"ל, אינם צריכים לשנות, כיון שאין הוכחה. אי אפשר לומר, שזאת טעות.

צריך לדעת, יש מחכמי שרעב, אני מתכווין לאברכים בדורנו יוצאי מחוז זה, יש מהם בזמן האחרון שהם מתחכמים ואומרים, שזה לא בדיוק אותו הדבר. אבל זאת טעות, שקר וכזב. ישנם ספרים, שכתבו אותם תלמידי חכמים משרעב, כבר לפני שלש מאות שנה. ולמשל את הפסוק, אֱלִישָׁע בֶּן שָׁפָט וְהוּא חֵרֵשׁ [מלכים א' י"ט, י"ט], הם קראו זאת 'והוא חרש'. הם קראו צירי. איך אני יודע זאת? בתכלאל משתא שבזי [שיצ"ל בצילום, בירושלים ה'תשמ"ז, סוף דף קס"ט], בפיוט אליהו הנביא להבדלה במוצאי שבת, כתוב ומנוקד 'איש שלח אדרתו על חרש שדה'. כל אחד יכול לראות במו עיניו.

אפילו רבינו שלום שבזי זיע"א, מנקד את המלה 'בינוני' בצירי, ביניני. הוא עשה בנו"ן צירי [שם בתחילת הספר, דף ה']. שלא יגידו תירוצים. הם קראו את החולם כמו צירי ממש. אבל כפי שאמרנו, רבינו שלום שבזי בעצמו הודה, כי זאת טעות.

כפי שהתימנים העושים את הסגול כמו פתח, היו יכולים לנקד את המלה 'פֶּסַח', בסגול וסגול, 'פֶּסַח'. או כל מלה, שהיא בודאי בפתח, הם ניקדו אותה בסגול. הם מבלבלים. למשל, את המלה 'לְמַעַן', הם מסוגלים לכתוב זאת בסגול, 'לְמַעַן'. ובמלה 'מְלֶאכֶיךָ', הם מסוגלים לכתוב פתח תחת האות כא"ף, במקום בסגול 'מְלֶאכֶיךָ'. כי הם כותבים, לפי המבטא השגור בפה שלהם. אותו הדבר, לגבי הספרדים. אפשר לראות לפי הכתיבה בדורות שעברו, כיצד היה המבטא שלהם מדורי דורות. אבל, האמת יורה דרכו.

כיון שאותו עדין שטיינזלץ, עשה גם הערות וציונים על מדרש הגדול ספר ויקרא, חששתי כי אולי גם שם ישנה בעיא. אבל בדקתי זאת, ולשמחתי הרבה, לא ראיתי שהוא הכניס שם דעות זרות. ברוך ה'. אינני יודע, איזו זכות עמדה.

הרי מדרש הגדול, נדפס בכמה כרכים בעבר, חלקים מסויימים, ע"י כל מיני אנשים. אבל מוסד הרב קוק, הדפיסו זאת בסידרה שלימה. פחות או יותר, בצורה דומה. זוהי המהדורה הנפוצה כיום. ואת ספר ויקרא, ערך עדין שטיינזלץ, הוא הביא ציונים ושינויי נוסחאות וכו'. חששתי שיש שם דעות זרות, או במבוא. וממילא אין הבדל, בין התלמוד בבלי שלו, לבין זה. ונצטרך להוציא אותו ממדפי הספרים שלנו. אבל ברוך ה', נראה שאין שם דברים זרים.

אמנם, מוסד הרב קוק, הדפיס את ספרו, אבל אין מכך כל ראיה. אי אפשר לסמוך על כך. כי מצידם, כל ספר תורני, גם אם מחברו חילוני, הם ידפיסו אותו. למשל, אברהם יערי, לפי מיטב ידיעתי הוא היה בכלל חילוני. הוא חיבר ספרים, בנושאים תורניים, כגון תעלומת ספר על חמדת ימים, תולדות חג שמחת תורה. מבחינתם, אולי יש בספר דעות זרות פה ושם, אבל הם הדפיסו אותו. אולי הם צנזרו תחילה דברים בעייתיים. אינני יודע. לכן, זה שהספר נדפס במחיצתם, זאת אינה ראיה. אמנם הם זיכו את הרבים בספרים רבים ועצומים, אבל אין לסמוך עליהם בעיניים עצומות.

לגופו של עניין, הראה לי אברך אחד שיחי', בשם אחד מגדולי הרבנים הספרדים, אשר ממליץ טוב על שטיינזלץ. אני קורא לכם, את מה שהוא אמר בשיעורו. שמעתי ממישהו קרוב משפחה של שטיינזלץ, באותו יום שכתבו עליו מלים חריפות מאד, התקשר אליו מישהו ואמר לו 'כתבו עליך ביתד'.

אני אינני יודע, מה כתבו עליו בעיתון יתד נאמן. אינני מדבר על כך, כי לא ראיתי זאת. אבל אז הקראתי בפניכם, את מה שכתב הרב שך זצ"ל בספר מחשבת זקנים, וגם כפי המפורסם בעולם התורה. ברוך ה', שהספר הזה לא נמצא בעולם התורה. זה בזכותו של הרב שך, אשר עמד על המשמר, וסגר את העניין. בכל אופן, כתוב שם כי הוא – שטיינזלץ – ענה לו, תעזוב אותי, אני עכשיו מפצח סוגיא. למפצח בנגינות מזמור שיר. שידברו עלי מי שידברו. עד כאן.

יכול להיות, שהסיפור הזה נכון. אבל צריכים לדעת כך. האשכנזים, מבינים באשכנזים יותר טוב מן הספרדים. יש להבין את העניין הזה. בעיקר"ת ירושלם ת"ו, בדורות שעברו, היו ספרדים ואשכנזים. הספרדים היו הישוב הותיק, ואח"כ באו האשכנזים. אבל לצערינו, רבים מן הספרדים התקלקלו. כי ההשכלה מאשכנז באה לירושלם, פתחו בתי ספר, והספרדים בתמימותם, לא הבינו את עומק הרשעות של אשכנזים. אבל האשכנזים, כבר חיו עם זה. הרב שך, גדל עם הדברים האלה, וזה לא התחיל בדור שלו. הם הכירו וידעו. אבל לצערינו, הספרדים נפלו בדברים הללו. הם שלחו את הילדים לאותם בתי ספר, כסות עיניים, כביכול אלו לימודי קודש.

זכורני מישהי תימניה, צדקת ותמימה, שאמרו לה, מדוע הבת שלך לומדת בבית ספר תיכון, למה את שולחת אותה ללמוד במקום כזה? היא לא הסכימה. ענתה, כל אלקראיה חקהם, מן התורה! דהיינו, כל הלימוד שלהם, זה לקוח מן התורה. הכל קודש. היא ראתה שהבת שלה עושה שיעורי בית בתנ"ך וכדומה, ונדמה לה שהכל חלק. למהדרין. ולבסוף, הבת שלה נהיתה חילונית. זאת דוגמא, לתמימות שהיתה להם. הם ראו, שהם פותחים חומש, ומעיינים אפילו בפירוש הרמב"ן. אבל הם לא הבינו, שלומדים תורה עם כל מיני דעות זרות וכו', ובסופו של דבר הם יצאו מחללי שבת וכו'.

שערי יצחק – השיעור השבועי

הוא ישב וכתב מאמר, כל כך השקיע בכך, ועשה מילון על ספר הזוהר. בכדי לראות, אולי הוא ימצא איזה מלים חריגות, ויתפוס מאיזה מקור מהיכן באו המלים הללו. ועי"ז ישדי תכלא בכולה. יוציא לעז על הכל. זה לשבת ולרשום מלה מלה, ולעשות לפי סדר א"ב, כמו שיש (מאת ה' קוסובסקי – שחור) על הש"ס. היום בזמנינו, ישנו מחשב, כבר לא צריך את זאת, אבל בעבר עשו ספרים כאלו, לפי מלים, בכדי שתדע על כל מלה בש"ס, היכן היא כתובה. הוא עשה כך על ספר הזוהר, ומצא אולי שתיים או שלש מלים. הרב מנחם כשר, בעל תורה שלימה, בחכמתו תפס אותו על כך. מכל עשרות אלפי מלים, מצאת כמה מלים בודדות? אלו סתם דברים בטלים. הוא הראה לו, הוכיח לעין כל, שהוא בכלל טועה בין ימינו לשמאלו. אדרבה, הבאת ראיה לטובה.

זכורני שבזמנו היתה מחלוקת בין האשכנזים, בינם לבין עצמם, אינני יודע האם הדבר היה בין החסידים לבין הפרושים, ובאיזה נושא. בכל אופן, היתה מחלוקת בין האשכנזים, וחלק מהם הלך אל הרבנים הספרדים. בעיקר ירושלם ת"ו, בדור ההוא, הספרדים עדיין היו עם מעמד גדול, לכן האשכנזים חשבו שהספרדים יפתרו להם את המחלוקת. ענה אחד מן הצדיקים, מרבני האשכנזים, תשמעו רבותי, הספרדים הם אמנם תלמידי חכמים וצדיקים, אבל אל להם להתערב בענייני האשכנזים, כיון שהם לא מבינים בזה. כמדומני זה מובא בספר הצדיק ר"ז מסלאנט.

נזכרתי בסיפור, על הרב מבריסק הגרי"ז זצ"ל. כאשר קמה המדינה, בא מישהו זקן, אינני יודע בדיוק בן כמה כבר הוא היה, בשאלה לחזון איש זצ"ל. הוא שאל, כבוד הרב, אני כבר ששים שנה אומר תיקון חצות, בכל לילה. וכעת קמה מדינת ישראל, "ראשית צמיחת גאולתינו", האם עלי להמשיך לומר תיקון חצות, או שעלי להפסיק? ישב החזון איש, והתחיל להסביר לו, תשמע, תראה, נכון

היה בירושלם רב ספרדי אחד, בשם היר"א, הרב ידידיה רפאל אבולעאפיה, שהיה מקובל, והוא הלך עם האשכנזים, כנגד הספרדים, אבל הוא היה יחידי. רובם ככולם הלכו, ובסופו של דבר כל ילדיהם הלכו לטמיון, בגלל שהם שלחו אותם למוסדות של אשכנזים מקולקלים. בעוה"ר.

צריכים לדעת, גם המשכילים האשכנזים בדורות שעברו, היו למדנים, 'פיצחו סוגיות'. ולא רק זה, יש מהם שישבו כל היום ולמדו עם תפילין דרבינו תם. אבל יראת שמים, מהם והלאה.

הפסוק אומר, **יִי מְשָׁמִים הַשָּׁקִיף עַל בְּנֵי אָדָם, לְרְאוֹת הַיֵּשׁ מְשָׁכִיל, דֹּרֵשׁ אֶת אֱלֹהִים וְתַהֲלִים יִי, בַּיָּד. לְשַׁעֲבֵר בְּסִפְרִים הִיוּ מִשְׁתַּמְשִׁים בְּמִלָּה יִי מְשָׁכִיל, או 'משכילים', לגבי אנשים יודעי ספר, חכמים במיוחד. כך זה מצוי גם בסגנון של מהרי"ץ. אבל אצל האשכנזים, המלה הזאת נהיתה כבר לגנאי, 'משכילים', אלה שנהיו סכלים. הלכו והתרחקו שלב שלב. ההמשך שלהם, הם החילונים של זמנינו. המליצו זאת על הפסוק דלעיל, 'היש משכיל, דורש את אלהים?' בתמיהה. כיצד הדבר יכול להיות?**

ותדעו לכם, שהם אפילו למדו בספרי קבלה. היה באוניברסיטה העברית, אדם בשם ישעיהו תשבי, אחד שהיה רחמנא ליצלן, הוא או גרשון שלום (או שניהם, העיקר שר"י), אבל בקי בספר הזוה"ק הפלא ופלא, בקי בכל ספרי המקובלים, אפילו בכתבי יד שלהם וכו', אבל בשיעורים שלו ישבו גם בנות. הרי ישנם כאלה, הנקראים "קבליסטים". הוא למד בספר הזוהר, ואכל חמץ בפסח. על ספר הזוהר, הוא אכל חמץ בפסח. רח"ל. שאלו אותו, איך זה? אבל לצערינו, זהו עומק רשעותם של האשכנזים. אין אמונה בלב. הספרדים לא מבינים, איך יתכן שתירה כזאת. אבל כך היה במציאות.

שישנה מדינה, אבל כפי שאתה יודע, אבל כוונתם נגד התורה וכו'. ישב להסביר לו חצי שעה, מה לא טוב במדינה. שזה לא אתחלתא דגאולה, אולי זה סוף הגלות וכו'. שמע זאת הרב מבריסק ואמר, אינני יודע, כמה סבלנות יש לחזון איש, לענות לשוטה כזה. וכי ששים שנה התפללת, בכדי שבן גוריון יהיה ראש הממשלה? אתה נורמאלי? איזו סבלנות יש לחזון איש? איך הוא היה מסוגל לשמוע אותך? על כך התפללת ששים שנה? איפה הגאולה? איפה המשיח? אדרבה, בדברים רוחניים רבים, נהיה חרבן גדול יותר.

בזמנו היתה פרשה עם הרב הצבאי הראשי שלמה גורן, שהתיר ממזרים בצבא, וכל גדולי ישראל יצאו נגדו. פרסמו שפסקיו אינם פסקים וכו'. אל תחשבו, ששלמה גורן היה עם הארץ. הוא היה חכם גדול. הוא למד בישיבת חברון. סיפר לי משהו, שהוא גמר את מסכת בבא מציעא, בתוך שבוע ימים. הוא סיפר שהמשגיח בישיבה, הר"ר לייב חסמן זצ"ל, ראה אותו ביום הראשון, כשהוא פותח את הגמרא, ויושב ולומד לבד. אמר המשגיח, אתם רואים, יצר הרע התחיל ללמוד... כבר אז, הוא ידע עליו. אוי ואבוי, גאווה סרוחה. הרב שך, וכל הרבנים, יצאו נגדו בצורה חזקה. גם גדולי בני ברק, כולל הסטייפלר זצ"ל, וגם גדולי רבני ירושלים, כגון הרב אלישיב והרב אויערבאך זצ"ל. אני זוכר זאת היטב, כי זה היה בזמנו כשהייתי בחור ולומד בישיבת קול תורה. סיפרו, שכאשר אמרו לרב שך על הרב הצבאי הראשי, שהוא יודע ללמוד, והוא כתב פסק הלכה להתיר וכו', ענה הרב שך ואמר, תשמעו רבותי, לא כל מי שהוא יודע ללמוד, זה נקרא שהוא לומד. וכי אדם שיודע לגנוב, הוא גנב? בודאי שלא. לכן, צריך ללמוד, לא לדעת ללמוד. השאלה האם הוא לומד, או שהוא רק יודע ללמוד.

בכל אופן, אותו רב שאמר להמליץ זאת לגבי עדין שטיינזלץ, אף שאותו רב הוא תלמיד חכם גדול וחשוב, אבל שוב הפעם, צריכים לדעת,

כי בסופו של דבר יצא קלוקל מכל הדברים הללו. אולי הספרדים הם קצת 'שטחיים', או לוקחים את הדברים בקלות. וכדומה. אבל חושבני, כי המציאות הוכיחה, שגם הספרדים התקלקלו מכך.

אינני מבין, את דבריו בהמשך, צריך להתחבר יחד כל שומרי תורה ומצוות, וצריך לדעת, לא לפסול ספרים. רבותינו בספרד, היה להם כל מיני דעות. יש שהיו בעלי דעות חפשיות קצת, יש בעלי דעות קיצוניות יותר מדאי, אבל היו מכבדים האחד את השני. אפן עזרא אומר את דעתו, הרלב"ג אומר את דעתו, הרמב"ם אומר את דעתו, הרמב"ן אומר את דעתו. וכולם מכבדים אחד את השני.

אבל תמהני, מה הפירוש, 'הרלב"ג אומר את דעתו? וכי לא היו גדולי ישראל, אשר יצאו כנגדו? בספר אמונת חכמים, להר"ר אביעד שר שלום בזילא, כותב בשם רבו שאמר לו, כי את פירוש הרלב"ג על ספר איוב, חס ושלום, אסור ללמוד בו. פסל את הספר. אסור ללמוד בו. והר"ר אביעד כותב, לא הבנתי זאת כאשר הייתי צעיר, אבל כעת אני רואה שישנם שם דברי כפירה. הרא"ש אמר על הרלב"ג, שהוא תחילה היה תלמודי, ואח"כ כאשר הוא למד פילוסופיא, הוא קצת התקלקל. לא אמרתי את הלשון בדיוק, צריך לבדוק בספרים, ואמרתי מתוך זכרוני, אבל זוהי רוח הדברים.

כמרכן לגבי הספר מורה נבוכים להרמב"ם, וכי מקובל בעם ישראל ללמוד אותו? גם אם לא פסלו את הספר, אבל הספר הזה יצא מרשות הרבים, ואינו ספר המקובל בציבור. וכי חז"ל, לא פסלו ספרי חיצונים? וכי חז"ל לא אמרו ובמסכת סנהדרין, כי מי שקורא בספרים חיצונים, אין לו חלק לעולם הבא? וכתוב שם בבבלי ובירושלמי [דף ג' ע"א] במפורש, מי הם הספרים החיצוניים, כגון בן סירא, ובן לענה. אבל ספרי המיָרם [או המיָרס] וכו' יעו"ש, שהיה יוני [ע"י ערוך השלחן אות מ"מ מרום, דף רנ"ד]. חז"ל

שני דברים, בכדי לראות את היראת שמים של גדולי ישראל. זהו ספר לפי ערכים.

בדף ע"ח, מובא כך, מספרים על בעל בית הלוי, שהוצרך לעבור ניתוח. הרופא הגוי שאל את הבן שלו, שישאל האם הוא מוכן לכך. זה היה ניתוח קשה, והרופא שאל האם הוא מוכן לעשות את ההרדמה. הרב ענה, שהוא מוכן. לא צריך הרדמה. בלי הרדמה. תן לי כמה דקות להתעמק באיזו סוגיא.

אתם יודעים, בעל בית הלוי, הוא אבי שושלת בריסק, שמו מהר"ר יוסף דב הלוי זצ"ל. עליו אומרים, שאשתו בזיווג השני, היתה תימניה. אינני יודע, האם הדבר בדיוק נכון. אומרים, כי הם קצת דומים לתימנים, חיצונית וגם פנימית, כי הם מאד אוהבים את הלימוד ברמב"ם. לא ברור, האם יש בכך משהו. ואכמ"ל. [עייין הערה למטה]. כנראה היא היתה ספרדיה. בנו הוא הגר"ח הלוי מבריסק, ונכדו הוא הגרי"ז מבריסק. מי שישנם כיום, הוא כבר בנו של הגרי"ז.

בכל אופן, זאת שיטת העמקות. אם הוא מתעמק בסוגיא, הוא לא צריך הרדמה, כיון שהוא כבר אינו יודע מה קורה מסביבו, הוא שקוע בפנים. לאחר שהוא יתעמק כמה דקות באיזו סוגיא, הרופא יוכל לעשות את הניתוח.

כתבו זאת במפורש. אלו ספרים, אשר לכאורה נראה שהם ספרים טובים, אבל חז"ל פסלו אותם. לא אאריך בכך, חושבני כי הדבר מספיק.

למשל, לגבי מה שדיברנו בשיעורים הקודמים, בעניין תלמידי רבי עקיבא, בסופו שלדבר, אותם אנשים אשר למדו בספרים של שטיינזלץ, שהוא כבר בעצם תולדה דתולדה, הם אלו שהכניסו את תלמידי רבי עקיבא לצבא של בר כוזיבא... וההמשך ידוע.

קושיא לגבי דברי האבן עזרא באחד ההבדלים שבין עשרת הדיברות הראשונות לבין השניות.

ידידנו הרב רועי אציל הי"ו, זיכה אותי בספר חשוב, בשם 'זיהודה עוד רד'. אבל תראו, איזו ירידת הדור. היו צריכים לכתוב על השער, שזהו לשון הפסוק בספר הושע [י"ב, א'], ויהודה עוד רד. ישנם אנשים, שאינם יודעים מהיכן באו המלים הללו, 'זיהודה עוד רד', ויתפלאו מה זה. לכן היה צריך לכתוב, שזהו לשון הפסוק. לצערינו, לא כולם יודעים זאת. חבל שלא עושים 'שילוש', לדעת את הא"ב, שזהו המקרא. ובעצם, זה נמצא גם בהפטרות ויצא.

בכל אופן, בספר הזה ישנם הרבה דברים חשובים. רציתי להביא בפניכם, לכל הפחות

ביקשתי מידידי הרא"ח מפעיה"ק בני ברק ת"ו נר"ו שיברר את העניין, וזה אשר שלח אלי: אודות השמועה השגורה בפי רבים, כי אמו של רבינו חיים הלוי מבריסק צוק"ל היתה ממוצא תימני. הנה בספר תולדותיו הנדפס מקרוב, ונקוב בשם רבן של כל בני הגולה, כתוב בפשטות כי אמו היתה מרת צירל לבית עפרון. על אביה, רבי יצחק עפרון, הובא בספר מרביצי תורה ומוסר חלק א' דף ס"ד שהיה מנכבדי העדה בוואלוז'ין, חסיד המסתופף בצל אדמו"רי לכוביץ וקוברין, וחתנו של הגאון רבי ישראל אב"ד איווניץ. ועיין עוד אודותיו בספר נרות שלמה פנינים ואגרות משמר הלוי חלק ח' סימן קכ"ו. והנה שמעתי מפי הרה"ג רבי אלמוג שלמה אכלופי שליט"א ששאל את פי הגאון הגדול רבי מאיר סולובייצ'יק זצ"ל (שהוא בן-הנכד שלה) על פתגמא דנא, והשיבו שאינו נכון שהיתה תימניה, כי היתה ספרדיה בשם רבקה מאמסטרדם. והוסיף לספר כי פעם אחת בילדותו הקניט את אחותו אשר שמה רבקה [כיום שיר], שהיא קרויה על שם ספרדיה, ושמע זאת אביו מן הגרי"ז והגיב, אינכם יודעים איזו צדקת היה סבתא רבקה, עכ"ד. ושאלתי על כך את הרב שמעון יוסף מלר מחבר ספר התולדות הנזכר, והוא השיב כי יתכן שהיתה אשכנזיה ויתכן שהיתה ספרדיה, וגם אם כן, אין אלו הספרדים כפי שנקראים היום, אלא בני אירופה, כארצות ספרד ופורטוגל, וכמותם העיר אמסטרדם. ולפי זה גם אם יש מוצא ספרדי להם, אינו אלא כמוצא רבים מגדולי אשכנז שמקורם במגורשי ספרד, כגון בעל ערוך השלח ומרן החזון איש, וכגון המתפרש בשו"ת עולת יצחק חלק ב' סימן רס"א אות ד', ותו לא מידי.

ושמועה אחרת שמעתי יש אומרים כי ידוע שהיתה מהעיר עדן, אלא דלא ברירא להו אם היתה זו אמו של הגר"ח או אחת מנשותיו האחרות של הבית הלוי. ברם אשתו הראשונה היתה מבנות אירופה ועמה היה נשוי תקופה קצרה, עד שנפרדו דרכיהם בעקבות מעשה כידוע, ואשתו השלישית של מרן הבית הלוי היתה מיוחסת לבעל יסוד ושורש העבודה ושמה היה מרת אסתר בילא, עיין ישורון כ"ב דף קכ"ח. איך שיהיה, מכל האמור, נראה כי אין בסיס לשמועה זו. עכ"ל יצ"ו.

והמקום ברוך הוא יודע כל הנסתרות.

אָבן עזרא שואל כמה שאלות לגבי עשרת הדיברות, והוא מתרץ אותם, הוא מאריך מאד בעניין זה, וזאת אחת מן השאלות שהוא שואל.

שאלה מהקהל: דיברנו על כך אצלנו בכולל, כי במקור הדבר אינו כן.

תשובת מרן שליט"א: נכון. הדבר פלא עצום. לא מובן, מה הר"א אבן עזרא רוצה, הרי כתוב אותו הדבר? בדיברות הראשונות הרי כתוב, **לֹא תַחַמַּד בֵּית רֵעֶךָ, לֹא תַחַמַּד אֵשֶׁת רֵעֶךָ, וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ, וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ** [שמות כ', י"ג]. ובדיברות השניות כתוב, **וְלֹא תַחַמַּד אֵשֶׁת רֵעֶךָ, וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ, שְׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ, וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ** [דברים ה', י"ז]. כיצד האבן עזרא אומר, שבדיברות השניות כתוב 'שורו וחמורו' קודם ל'עבדו ואמתו'? הרי לא כתוב כך בפסוק? הדבר אינו מובן. וכי לאבן עזרא, היתה נוסחא אחרת? אין דבר כזה. חיפשתי, ואין גירסא כזאת, אפילו אצל הקראים ואצל השומרונים... להבדיל, חס ושלום. הנוסחאות שלהם מזוייפות כידוע. אין נוסחא אחרת.

כעת תשמעו, עוד דבר פלא עצום. אני קצת תמיהה, על בעל תורה תמימה, שכתב בספרו 'תוספת ברכה' [על הפסוק 'ועבדך ואמתך ושורך וחמורך', דברים ה' י"ד] על ראב"ע כך, ואין ספק, שכתב זה בלי עיון בפנים הפסוק. יען כי לוא עיין היה רואה, כי כמו שם כן כאן, כתיב 'עבדו ואמתו' קודם ל'שורו וחמורו'. וזה שגיאה קרובה לפשיעה.

אינני יודע, כיצד היתה לו כלכך עזות דקדושה, לכתוב את המלים הללו. האבן עזרא, יכתוב בלי עיון? והפלא הוא, כי אף אחד לא מעיר על כך. הרמב"ן מזכיר את האבן עזרא, לא בדיוק את המלים הללו, אבל קרוב לכך. הר"א אבן עזרא היה בקי עצום. וכי אפשר לומר, שהוא כתב זאת בעל פה, או שהוא טעה?

כך היה. הרופא התחיל בניתוח, תוך כדי הניתוח הוא לא מבין, איך הרב לא נע ולא זע. הוא לא נע ולא זע. הוא פחד, שהרב כבר נפטר. שוכב לידו הרב, עוצם עיניים, והרופא חשב שכבר רח"ל הוא מת. מה עושים? החליט להעביר ליד האף שלו משקה חריף. העביר ויסקי או משהו חריף על יד האף. ואז הוא הזיז את הראש. הרופא נרגע, ברוך ה', הוא לא מת. והרופא המשיך את הניתוח. אחרי הניתוח, הרופא שאל את הבן, אני לא מבין. אני מנתח אותך, הוא היה צריך לצעוק מכאבים, אבל הוא שתק. רק שמתי לו משהו ליד האף, הוא כבר זז? איך זה כשחתכתי וניתחתני, הוא לא נע ולא זע. וכשהעברתי לו את המשקה ליד האף, הוא זז? ענה הבן, אינני יודע, אשאל את האב. שאל את אביו. ענה לו אביו, מה השאלה? כשהוא ניתח אותי, הייתי שקוע בסוגיא, לא הרגשתי כלום. אבל כאשר הוא העביר משקה חריף על יד האף, חששתי אולי זהו יין נסך רח"ל, ואסור ליהנות ממנו. זאת הוא הרגיש. מה הוא העביר לי ליד האף? תראו איזו גדלות של אדם, אלו דקויות.

ישנם עוד דברים יפים בספר הזה [ויהודה עוד רד], אבל ברצוני לומר לכם רק עוד דבר אחד, ואשאיר זאת לכם בשאלה. כי נראה לי, שצריך עוד חיזוק לתירוץ.

בספר תוספת ברכה לבעל תורה תמימה [בפרשת ואתחנן], לגבי הפסוק בעשרת הדיברות, **וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ** [דברים ה', י"ג] כתוב כך, רבי אברהם אבן עזרא [פרשת יתרו], בפסוק **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים** [שמות כ', א'], בתחילת דבריו, חשיב את השנויים, שבין דיברות הראשונות (שם), ובין דיברות האחרונות (כאן). ובין יתר השנויים, חשיב בנוגע לפסוק זה, וכתב בזה הלשון, בראשונות נאמר 'עבדו ואמתו' קודם ל'שורו וחמורו', ובשניות 'שורו וחמורו' קודם ל'עבדו ואמתו' עכ"ל.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אבל אם היה רואה, שהמדובר על הפסוק האחרון, אולי הוא היה קולט זאת. כנראה, לא היתה לו סייעתא דשמיא, לקלוט את ההבדל הזה.

בכל אופן, זהו התירוץ שכתוב בספר הזה, אבל עדיין לא נוח לי התירוץ לגמרי, ולכן אני משאיר זאת קצת ב'צריך עיון', אולי תמצאו תירוץ לעניין. התירוץ שכתוב כאן, הוא בסדר, יש בכך הגיון, אבל חושבני כי צריך למצוא תירוץ יותר טוב. אם מישהו ימצא, אודה לו באם יאמר לי זאת.

שאלה מהקהל: מישהו מן הראשונים העיר על דברי האבן עזרא הללו?
תשובת מרן שליט"א: לא. לא מצאתי. חוץ מכמה אחרונים, כגון בספר איתן האזרחי, שהיה בזמן בעל ההפלאה, ועוד מישהו אחרון ששאל את השאלה הזאת, אבל הוא לא כתב על האבן עזרא בצורה קשה, אלא בלשון 'צריך עיון'. אבל בעל תוספת ברכה, כתב בצורה מבהילה, 'שגיאה קרובה לפשיעה'. כנראה בגלל כך, הכשילו אותו מן השמים, והוא חשב שהמדובר על פסוק אחר. הוא בכלל לא מצא שום צד תירוץ.

מה המקור לכך שישנה מעלה שהדרשן יאמר את הקדיש לאחר הלימוד.

ישנה שאלה נוספת, אשר כבר דיברתי עליה בעבר [שיעור מוצש"ק שמות ה'תשע"ו], ועדיין אני מחפש תשובה עליה, אם תזכו למצוא את מקור הדבר. הזכרתי זאת לפני כמה זמן, אבל חשוב לי מאד למצוא את המקור לכך, שרצוי שמי שאומר את השיעור, הוא שיאמר את הקדיש דרבנן.

בשלחן ערוך המקוצר [סימן כ"ה הערה ז' בעיני יצחק] כתבתי בס"ד, כי ישנן דעות האומרות, שכאשר ישנם עשרה לומדים, אחד מתוכם יאמר את הקדיש. כך סובר מהר"י עיאש. אבל

בספר הזה, ויהודה עוד רד, כתוב תירוץ נחמד. זהו ספר חדש, חיברו הרה"ג רפאל דהאן הי"ו. הוא אומר, כי האבן עזרא צודק, כיון שישנו הבדל קטן. בדיברות הראשונות כתוב, 'ועבדו ואמתו וְשורו וחמורו', בתוספת האות וא"ו במלה 'שורו', ובדיברות השניות כתוב 'שורו וחמורו', ללא וא"ו בתחילת המלה 'שורו'. לכן זה מראה, כי המלה 'שורו', היתה צריכה להיות כתובה ראשונה. כביכול כתוב, 'שורו וחמורו ועבדו ואמתו'. דהיינו, כיון שלפי הסדר היה צריך להיות כתובה האות וא"ו, לכן כביכול הדבר כתוב הפוך.

כך הוא כותב, לענ"ד ודאי אין לתלות בהאיי אילנא רברבא טעות, בזיל קרי ביה רב. כוונתו ודאי להעיר עליו בפסוק לא תחמוד, שגם בדיברות הראשונות ואף בדיברות האחרונות נאמר שורו וחמורו אחר עבדו ואמתו. ואיך ר"א אבן עזרא אומר, שבדיברות האחרונות הקדים שורו וחמורו לעבדו ואמתו. אולם כד דייקנן, הנה בדיברות הראשונות נאמר ועבדו ואמתו ושורו וחמורו, בכולן וא"ו, משמע דשורו וחמורו הן נוסף לעבדו ואמתו. ואילו בדיברות האחרונות, נאמר ועבדו ואמתו שורו וחמורו, משמע דעבדו ואמתו נוספים על שורו וחמורו. א"כ, שורו וחמורו קדמי, ודו"ק היטב.

בעת אשאל שאלה. בעל תוספת ברכה, לא שם לב שאין כאן את האות וא"ו? למה הוא לא קלט את ההבדל הזה? אלא תשמעו, כיצד מן השמים הוא טעה. הוא לא שם לב, שהאבן עזרא מדבר על המלים זעבדו ואמתו שורו וחמורו. הוא הבין, שהאבן עזרא מתכווין על הפסוק זעבדך ואמתך ושורך וחמורך. הוא חשב, שעל כך האבן עזרא מקשה. הוא לא שם לב, שהאבן עזרא בודאי מתכווין על 'לא תחמוד', ולא על מה שכתוב לפני כן, לגבי 'שמור את יום השבת'. אכן שם כתוב, זעבדך ואמתך ושורך וחמורך וכל בהמתך, ושם המלה זשורך כתובה עם האות וא"ו, לכן הוא לא הבין מה ההבדל ביניהם, הרי הכל אותו הדבר.

כתבנו, כי העיקר כפי שכתב המשנה ברורה, שזה לאו דוקא. דהיינו, אם עשרה אנשים למדו, גם מי שלא למד יכול לומר את הקדיש. אין חובה, שיאמר זאת רק אחד מאלה שלמדו.

ובמהדורות החדשות הוספתי בשם ספר המזרחי, למהר"ר יוחנן מזרחי, שכתב בפ"ד דברכות, שהגדול בחכמה עומד לומר קדיש זה. הדבר מעניין. לא שמעתי על המנהג הזה. מקובל שמזמינים מישהו לומר את הקדיש. עלה בדעתי, כי אולי הדבר השתנה בזמן האחרון, מאז שהתחילו להנהיג את עניין קדיש יתום. אולי בגלל כך, כבר התחילו לומר זאת גם אנשים פשוטים. אולי הדבר השתנה. יכול להיות, שבזמנו היה מנהג ישן יותר, שהגדול בחכמה אומר את הקדיש הזה. בכל אופן, כך הוא כותב.

שאלה מהקהל: אולי המקור ממה שמצינו במדרש [אותיות דרבי עקיבא, שמרן שליט"א הביא בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ כרך ראשון הל' סדר היום דף שט"ו ס"ק כ"ח], כי לעתיד לבוא זרובבל יאמר קדיש דרבנן. ש"מ כי זה דבר חשוב.

תשובת מרן שליט"א: אולי לעתיד לבוא שאני. זהו משהו מיוחד. וועיין בהרחבה לקמן שיעור מוצש"ק פינחס].

בכל אופן, רשום אצלי בזכרונותי כך, זכורני שכתוב משהו כיוצא בזה, שסגולת הקדיש הזה כדי לכפר עוונות הציבור, היא דוקא כאשר הדורש עצמו אומר את הקדיש הזה.

לצערי, כמה שחיפשתי, לא מצאתי את המקור. אם מישהו ימציא לנו את המקור, ברוך יהיה. וכן לגבי השאלה הקודמת, כיצד האבן עזרא אומר שכתוב 'שורו וחמורו' קודם ל'עבדו ואמתו', ההיפך ממ"ש בפסוק. לגבי שתי השאלות הללו, מי שיזכה בכך, שכרו הרבה מאד, כי בכך הוא מזכה את הרבים.

הערה מהקהל: בעניין קדיש דרבנן, הדבר מובא בחיד"א בספר מדבר קדמות, מערכת ד', ע' דורש באגדה. הוא מביא זאת, בשם סבו הר"ר אברהם אזולאי, בספרו חסד לאברהם.

תגובת מרן שליט"א: אשריך וטוב לך. בעזרת ה', אעייך בכך. נידוק ונשכת. המקום ברוך הוא יזכינו, ועל מעשי רצונו יסייענו, אכי"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש את הוצאת השיעור לע"נ, או לרפואה, הצלחה ופרנסה טובה. פרטים בטלפון: 050-4140741